

minologija i nazivlje. Terminologija, uz znanstvenu disciplinu i skup naziva koji se upotrebljava u određenoj grani znanosti ili tehnologije, ponekad označava i djelo koje navodi popis i objašnjenje stručnih naziva. U tom je značenju terminologija istoznačna s terminološkim rječnikom. Tako u *Enciklopediji Leksikografskog zavoda*¹³ možemo pročitati: "Ako se stručni rječnici ograničavaju na popis stručnih izraza - koji se obično objašnjavaju paralelnim stručnim izrazima na stranim svjetskim jezicima - zovemo ih terminološkim rječnicima ili kraće terminologijama.". U istom se značenju susreće i naziv *nazivlje*. Mislim da takva upotreba naziva *terminologija i nazivlje* nije dobra, jer povećava višeznačnost, a to smanjuje jasnoću i preciznost izražavanja. Zove li se npr. neko djelo *Biološko nazivlje/terminologija*, iz naslova ne znamo imamo li pred sobom terminološki rječnik ili znanstvenu raspravu o problemima ili načelima tvorbe biološkog nazivlja. Zove li se isto djelo npr.

Rječnik biološkog nazivlja, mislim da naziv *nazivlja* ne daje novu obavijest koja nije već sadržana u naslovu *Biološki rječnik*

Na kraju možemo zaključiti da pri strukturiranju naslova terminoloških priručnika vrijede ista načela kao i pri strukturiranju naslova uopće. Naslov mora biti kratak i jasan (s maksimalno reduciranim jezičnim elementima), ali pri tome mora pružati potpunu i točnu obavijest o kakvu se priručniku radi. Riječima koje ne nose nikakvu obavijest nije mjesto u stručnom tekstu, a pogotovo ne u naslovu.

Milica Mihaljević

HRVATSKI DUDEN I TERMINOLOŠKA PROBLEMATIKA

U rukama nam je *Hrvatsko ili srpsko-engleski slikovni rječnik* što ga je izdala Cankarjeva založba u Ljubljani 1988, a na osnovi najnovijeg izdanja poznatog Dudenova slikovnog rječnika (iz 1979).

Ovo nije prvi hrvatski prijevod Dudena, jer je 1938. u nakladi Minerve izdan slikovni rječnik "Šta je šta" što su ga obradili Iso Velikanović i Nikola Andrić, u užoj suradnji s pedesetak naših doista vrhunskih eksperata za pojedine struke. (Svih suradnika bilo je i do stotinu.) Dakako, to je izdanje izrađeno na temelju prvog Dudenova slikovnog rječnika, po opsegu i tematici kudikamo skromnijeg.

Novi dvojezični hrvatsko-engleski rječnik uredio je Vjekoslav Boban, a engleski su tekst, služeći se i njemačkim izvornikom, preveli Žarko Anić Antić i Smiljan Čubelić. U radu je sudjelovalo i četrdesetak stručnih redaktora, no unatoč eminentnim znanstvenicima među njima, to je zapravo skroman broj za tako opsežan i naporan pothvat. Njemački je Duden izrađivalo, naime, nekoliko stotina vrhunskih stručnjaka. Presudno je, međutim, kakve su ingerencije stručnih suradnika.

Ne bih htio propustiti priliku, a da ne izrazim svoje iskreno zadovoljstvo razinom opće jezične kulture u tom zamašnom ostvarenju, tim vrijednim plodom uloženog prevoditeljskog i uredničkog truda. Za načelno poštivanje suvremenoga hrvatskog književnog jezika zaslužna je svakako i Cankarjeva založba, kako je to istaknuto i u predgovoru priređivača. Tako mi je npr. drago što je južnoamerička deva nazvana *ljama* unatoč onoj, dašto problematičnoj, tezi u Pavešićevu Savjetniku, po kojoj je dana prednost "lami". Jer ne samo da *ljama* vjerno odgovara izvornom izgovoru (prema španjolskom: *llama*), nego je i

¹³ Natuknica Leksikografija, Zagreb, 1955.

valjano potvrđena u hrvatskoj stručnoj literaturi, i to odavno, te nipošto nije "nov oblik". A dobro se sjećam da su i moji profesori, in illo tempore, dosljedno razlikovali budističke lame od američkih ljama, držeći se prokušanog načela: Qui bene distinguit, bene docet.

Dakako, sve nije tako uzorno kako bi trebalo biti. Drugo je pitanje je li moglo biti.

Autori prvog hrvatskog Dudenova tužili su se u predgovoru na "pusto polje" u pogledu utvrđenosti hrvatskog nazivlja, napose u tehničkim strukama. Danas smo ipak u povoljnijoj situaciji. Imamo izvrsni Dapčev tehnički rječnik, zatim dragocjeni Ilustrirani tehnički rječnik Sekcije strojara DIT-a Hrvatske, te mnoge druge terminološke rječnike, nadalje tehničke pravilnike i propise, stručne priručnike i udžbenike, a i - stručnjake. Pitanje je, međutim, služimo li se dovoljno raspoloživom literaturom ili se, pišući, ponašamo kao da još duh lebdi nad vodama? Stvarno, nažalost, u našim rječnicima, pa i najnovijim i najelitnijim, još nailazimo na promašaje slične onoj Maretićevoj slavnoj definiciji krave. Možda je tome uzrok prevelika ekskluzivnost (ili siromaštvo i štedljivost) izdavačeva, možda još više pretjerana samouvjerenost pojedinih autora, a najvjerojatnije oboje. A pri prevođenju i komentiranju stručnih naziva nije dovoljno jezično znanje, nego je potrebno i poznavanje struke. Ovdje nije mjesto da se iscrpno iznose svi nedostaci u novom rječniku, a to ne bi dopuštao ni prostor. Želio bih samo upozoriti na potrebu veoma ozbiljne revizije, kako bi se pogreške i mane, nedopustive u priručniku Dudenova ranga, svele na što manju mjeru u sljedećem izdanju, do kojega će jamačno doći, jer je potreba za takvim djelom velika.

Naveo bih tek nekoliko tipičnih terminoloških promašaja odnosno neadekvatnih

naziva s područja struke za koju sam osposobljen.

Jedna je pogreška osobito neugodna, jer se ponavlja u naslovima tuceta stranica. U poglavljima 207-213 (Željeznička vozila I-VII) u zagradi naslovnog retka stoji izraz "tračna vozila" umjesto ispravnog naziva *tračnička vozila* koji je osim u Dapca obilno još potvrđen i u Službenom listu SFRJ. (Pridjev "tračni" služi nam u nazivima: *tračna brusilica*, *tračna pila*, *tračna prijenosnica* itd.)

Ima slučajeva da je pozicionirano jedno, a izraženo drugo, npr. u poglavlju 118 (Gradilišta I) pod br. 69 pozicionirana je *nanosna skeła*, a iskazani naziv glasi: *uzica* (pričvršćena na uglovima iskopa).

Neki su nazivi toliko pogrešni da dovode u zabludu neupućene. U pogl. 197 (Tramvaj) pod br. 42 stoji "poprečni vodni (naponski) vod" umjesto *poprečna nosiva žica* (ili po nekima *poprečna ovjesna žica*). Ta žica nije pod naponom (ne vodi dakle struju), nego služi za pričvršćenje vozne žice. Na istoj slici pod br. 38 nije posrijedi "uklopni signal skretanja" nego stalni pružni signal, a označuje vozaču mjesto gdje se nalazi klizni kontakt električne skretnice. To je dakle signal kliznog kontakta (električne skretnice). Slovo W (Weiche) vrijedi po njemačkim propisima, a kod nas je na pločici slovo S (skretnica). Pod br. 2 i 23 prikazan je oduzimač struje (nekoć: dodirka), a taj može biti izveden kao trola (kontaktna odnosno oduzimačka motka s kotačićem), te kao klizni oduzimač, koji je ili u obliku lire (kao na starijim zagrebačkim tramvajima) ili u obliku škarastog oduzimača: pantografa (kao na slici) ili polupantografa (kao u Zagrebu u novije vrijeme). Dakle, pantograf i lira po konstrukciji nisu isto, a što bi neupućeni mogao zaključiti po iskazanom nazivu "pantograf (lira)".

U pogl. 214 (Brdske željeznice i žičare) ima raznih neobičnih izraza za koje uglav-

nom već postoje standardizirani nazivi, dijelom sadržani i u službenim normativnim aktima kao što su "Pravilnik o tehničkim uvjetima i elementima za projektiranje, izgradnju, rekonstrukciju i održavanje žičara" (Narodne novine, br. 5/1979), "Pravilnik o tehničkim normativima za osobne žičare" (Službeni list SFRJ, br. 29/1986) itd. Npr. vozni mehanizam (kabine) naziva se pod br. 36 "mehanizam za vožnju, koloturna vaga", pod br. 53 "uređaj za vožnju, koloturni uređaj", a pod br. 66 "mehanizam kabine za vožnju, koloturna vaga kabine". Pod br. 59 umjesto izraza "blok za usidrenje (potpornjak nosivog užeta)" treba da stoji naziv: sidreni bubanj (nosivog užeta) itd. Slično je i s nazivima kolosiječnog pribora u pogl. 202 (Željeznička pruga I). K tome se ovdje pod br. 40, 45, 47 primjenjuje izrazi: brklja, polubrklja, a bar bi u zagradi trebalo dodati: branik, polubranik, jer te nazive propisuje "Pravilnik o prometnim znakovima" u latiničnom izdanju Službenog lista SFRJ, br. 20/1975.

Nepoznavanje struke došlo je do sadržaja i u pogl. 216 (Rijeke i reguliranje riječnoga plovnog puta). Pod br. 1 nalazimo izraz "skela s vučnim užetom (lancem), kompa". Vučnog užeta kod te skele nema ni za lijk. To je *žična skela*, tj. pružno vodena riječna skela, po Czitaryu specijalna vrsta žične željeznice, gdje nosivo čelično uže razapeto preko rijeke služi kao pruga na kojoj je vozilo kao plovni objekt zakvačeno ovjesnim užetom s pomoću voznih kolotura, a kao pogonska sila djeluje riječna struja pri kosom položaju plovila. Visok stupanj razumijevanja pokazali su Velikanović i Andrić nazivom *skela žičara* (što i nije čudno jer su se obojica vozila takvom skelom u Osijeku). Pod br. 10 imamo "kompa (riječna skela), kompa za prijevoz automobila", a ovdje bi se veoma

prikladno mogao primijeniti Tonkovićev naziv *privezana riječna skela*. Ta je skela u samom vodotoku usidrena s pomoću dužeg ovjesnog užeta, što omogućuje njihalno putovanje skele s jedne obale na drugu pod djelovanjem riječne struje pri kosom položaju plovila; u obzir bi mogao doći i naziv *njihalna skela* (po Velikanoviću i Andriću: skela visulja). Doslovni prijevod ("leteća skela") ne bi dakako bio sretan.

Mislim da su prikazani primjeri dovoljni za orijentaciju.

Zadržao sam se na slabijim stranama područja koje mi je blisko. Vjerojatno ima mnogo poglavlja koja su besprijeckorna.

Odgovor na pitanje je li sve moglo biti besprijeckorno teško je dati. Jer imamo situaciju da pojedini fakulteti zagrebačkog sveučilišta (pa čak i katedre istog fakulteta) za iste pojmove imaju različite nazive, odnosno isti nazivi služe za različite pojmove. Pojedini veoma ozbiljni priručnici klasificiraju pojmove po različitim, neusklađenim, pa i proturječnim kriterijima, a mislim pri tom prvenstveno na nazivlje tehničkih struktura. Vidio sam i sveučilišne udžbenike u kojima se na istoj strani isti elementi različito nazivaju, što je didaktički upravo nepodnosivo. Pitam se, kakvih mogućnosti imamo da to stanje popravimo? Smatram ipak da se nipošto na smijemo prepustiti malodušnosti, ako ne možemo odmah postići sve. I skromni su doprinosi korisni, pogotovu ako napore udružimo.

Izdanja poput hrvatskog Dudenova dobra su prilika da se odgovorno krene naprijed. No ne bismo smjeli propustiti ni jednu priliku da ne usavršimo ono što može biti bolje.

Ivan Pelz

"RAZGOVOR UGODNI" I "SATIR"

Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* - Matija Antun Reljković, *Satir iliti divji čovik*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988.

Posljednjih desetljeća znatno se mijenjaju gledanja na razvoj jezika hrvatske književnosti, na njezinu povijest, pa i na samu hrvatsku povijest. U tom je smislu dosad najrazrađenija postavka o početku hrvatskoga jezičnog standarda sredinom 18. stoljeća, pomalo se formulira i stav o početku novije hrvatske književnosti u to doba, a moguće je očekivati i sve utemeljenije poglede o začecima hrvatskoga narodnog preporoda u polovici 18. stoljeća. Lingvističku problematiku toga sadržaja prvi je iznio i najsustavnije obrazložio Dalibor Brozović, dok su Ivo Frangeš i Ivan Slamnig začetnici novih gledanja na povijest hrvatske književnosti. Ipak, cjelina novih viđenja zahtijeva još nova proučavanja, kako je i naravno.

Najbitnija djela u smislu početaka standardizacije novoga, štokavskoga književnog jezika jesu *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića i *Satir iliti divji čovik* Matije Antuna Reljkovića, knjige koje znače osobito velike korake k dolazećem u razdoblju izrazitih tendencija smjene starog i novoga. Dalmatinac Kačić i Slavonac Reljković ubrzo nakon tiskanja svojih djela postali su izvandredno čitani pisci, dobro poznati u svim hrvatskim zemljama, pa i izvan vlastitoga narodnog prostora, a to su postigli iznad svega lako razumljivim jezikom i jednostavno, svakome lako prihvatljivo strukturiranim djelima. Te temeljne knjige nacionalne literature u biblioteci "Temelji" priredio je Josip Vončina, istaknuti prou-

čavatelj hrvatskoga književnog jezika, koji je svestrano prikazao živote i djela rečenih pisaca sustavno izlažući ono što je o toj tematici čitatelju potrebno znati. Iz teksta o Kačiću poglavito je zanimljivo Vončina uočavanje i dokazivanje da je autor *Razgovora ugodnoga* "imao pjesničkih sposobnosti, ali ih se svjesno i disciplinirano odricao" (str. 42). Baš odricanje od zahtjevnije umjetnosti u ono je nevoljno doba omogućilo golem Kačićev utjecaj, jer je takvo djelo moglo biti široko prihvaćeno. Slično je bilo i s Reljkovićem koji se rasnim i jasnim svojim komunikativnim stilom dao na narodno prosvjetovanje. Pišući o polemici nakon prvog izdanja *Satira*, Vončina zaključuje da bi autor "Tamburaša slavonskog", pamfletist protiv Reljkovića mogao biti Emerik Pavić, hrvatski podunavski pisac velike ostvarene baštine, istaknuti Kačićev sljedbenik i prevoditelj Kačića na latinski, predak velikoga suvremenog srpskog pisca Milorada Pavića. Posebno je detaljno prikazano značenje Kačića i Reljkovića za književno-jezični razvoj, a napose je interesantno da je Reljković u svojoj gramatici izrazio svijest o standardizacijskim procesima svoga vremena u hrvatskom jeziku, i to i štokavsko-ikavskom i kajkavskom.

Glavna djela naših značajnih prosvjetitelja Vončina je opskrbio komentarima, dodao je i iscrpan rječnik te važniju literaturu.

Mora se zaključiti kako je laka pristupačnost mnogo objavljivanih pisaca Kačića i Reljkovića od velikog značenja i u našoj znanosti i u našoj javnosti, pa Liberu svakako valja odati priznanje na uzornoj i vrlo potrebnoj knjizi.

Josip Lisac